

ROLUL PSIHOSOCIAL AL FAMILIEI ÎN APARIȚIA DISFUNȚIONALITĂȚILOR DE SOCIALIZARE LA COPII

THE PSYCHO-SOCIAL ROLE OF THE FAMILY IN THE EMERGENCE OF THE CHILDREN SOCIAL DYSFUNCTIONALITIES

Corina ACRIȘ

Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Universitatea din București

Tel. 031-425.34.46

Email: corinaacris@yahoo.com

ABSTRACT

Family has a significant contribution to the individual process of social inclusion and to the process of internalization several social roles which are to be assumed in several situations. That is why we can state that family, as a complete institution, being able to make use of its all functions, is an important part of our contemporary society. Disorganized families cannot carry out the role they have in the educational process of the children. Educational and social defaults can be observed in the children school conduct and, later, in their adult behavior. Considering the idea that some family default elements can be seen noticed during school education, this paper tries to argue that, by specific prevention programs or by psychological therapy, these elements can be redressed or even discarded.

Keywords: family, dysfunctional conduct, school, education

INTRODUCERE

În România, politica socială este o politică concertată, coordonată de către Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei și susținută de activitatea altor ministere precum Ministerul Sănătății și Ministerul Educației și Cercetării.

Domeniile de activitate ale politicii sociale naționale sunt:

- piața forței de muncă (inclusiv șomajul) și politicile salariale
- pensiile și alte drepturi de asigurări sociale;
- asistența socială și politicile familiale;
- relațiile de muncă, securitatea și sănătatea în muncă.

La aceste 4 domenii de care este responsabil în special Ministerul Muncii se adaugă domeniile: Asigurări de Sănătate, Politici din sfera locuinței și locuirii, Politici în sfera Educației,

Politicile sociale din domeniul probațiunii/reinserției sociale a persoanelor delincvente și alte politici sociale de care sunt responsabile în principal alte ministere.

Fiecare dintre aceste domenii are cadrul său legal și instituțional, problemele specifice și prioritățile sale de acțiune.

Domeniul asistenței sociale și politicilor familiale cuprinde trei direcții de dezvoltare (subdomenii):

- prestații și servicii de asistență socială,
- asistența socială pentru persoane vârstnice și
- combaterea excluziunii sociale.

Pentru fiecare din aceste subdomenii există un cadrul legislativ adecvat și instituții responsabile pentru implementarea acestuia.

Familia este o instituție prezentă în toate societățile umane. Deși majoritatea cercetătorilor din domeniul familiei susțin ideea că în ultimele decenii familiile din societățile contemporane au suportat transformări profunde, familia continuă să reprezinte totuși o instituție fundamentală în societate, fiind pentru majoritatea indivizilor domeniul care le oferă cea mai mare satisfacție, cel care are cea mai mare importanță în viața lor.

Familia este grupul referențial ale cărui valori, norme și practici copilul le adoptă și se raportează la ele în evaluarea comportamentelor.

Structura interacțiunilor din cadrul familiei devine o parte a personalității individuale. Copilul adoptă valorile, normele și practicile familiei sale ca fiind ale sale. Familia este primul *grup de referință* al copilului, cu care sunt comparate toate experiențele ulterioare.

Membrii familiei dau copilului primele noțiuni în ceea ce privește rolurile în cadrul societății. Atât mama cât și tatăl prin rolurile lor în această lume, oferă copilului un model referitor la ce înseamnă aceasta și cum anume se trăiește aceasta. Paul Osterrieth vede familia ca prim și vital instrument de reglare a interacțiunilor dintre copil și mediul său social și fizic. Sub aspect educativ, această funcție a familiei operează în două direcții capitale: socializarea și individualizarea copilului. Familia orientează integrarea lui socială, precum și trebuința lui de a se autodefini, de a se constitui ca personalitate unică și autonomă, armonizată cu viața și interesele societății. *„Ceea ce dă familiei un caracter unic și face ca copilul să se bucure, fără vreo condiție prealabilă, de acea atenție, acea considerație, acel devotament de fiecare clipă este tocmai dependența totală a copilului de familie”*. De aceea, *„cheia modului nostru de a vedea, de a simți, de a intra în relație cu alte persoane poate fi găsită în particularitățile contactului nostru cu cei care au alcătuit familia noastră”*, consideră Osterrieth (Osterreich, 1973: 49-53).

Asupra aceleiași dependențe totale și complete ale copilului de mediul său insistă și H. Wallon, apreciind că micul copil aparține mediului său înainte de a aparține lui însuși. „*Primele relații utilitare ale copilului nu sunt relațiile cu lumea fizică ... ci sunt relațiile umane, al căror instrument necesar îl reprezintă mijloacele de expresie. (...) Legăturile sale cu mediul nu sunt de raționament sau de intuiție logică, ci de participare la situații*” (Wallon, 1947: 125). Familia este singurul mediu care oferă o atât de mare diversitate de relații într-o unitate atât de net circumscrisă. Ea încorporează adulți și covârșnici, puternici și slabi, tineri și bătrâni, părinți și copii, ființe masculine și ființe feminine, toate unite prin legături ale vieții duse în comun și prin afecțiune. În fața acestei bogății și varietăți pe care numai familia le poate oferi, nu putem să nu-i recunoaștem acesteia rolul de primă instanță de socializare a individului.

Pe lângă faptul că reprezintă un mediu social și un mediu afectiv, familia reprezintă și un mediu cultural. Ea reprezintă cadrul de referință al unui sistem de valori ce se prezintă copilului și care este inevitabil expresia unei culturi. După opinia lui R. Linton, „*primii câțiva ani de viață ai individului sunt cruciali pentru statornicirea sistemelor de valoare - atitudine cu un înalt grad de generalizare care alcătuiesc nivelele cele mai profunde ale conținutului personalității*”.

R. Vincent realizează o clasificare a modelelor de conduită conjugală și a efectelor acestora pentru descendenți după cum urmează (apud Vincent, 1972):

1. Părinți excesiv de preocupați doar de dragostea lor, neglijând celelalte aspecte ale vieții de familie și percepend apariția copiilor ca pe un moment perturbator al relației conjugale.
2. Părinți indiferenți, neglijenți, preocupați de ei înșiși, ducând o viață aparte, separată de cea a copiilor, frustrându-i de orice control și îndrumare parentală.
3. Părinți infantili cu o personalitate slabă, care oferă descendenților modele de comportament necorespunzătoare.
4. Părinți conflictuali care prin viața și exemplul lor perturbă dezvoltarea copiilor, orientându-i spre comportamente deviante.

Viața de familie este marcată de relațiile spiritual-psihologice ale membrilor grupurilor întemeiate în principal pe componenta afectivă, pe sentimente ce leagă grupul.

Din perspectiva rolurilor conjugale se disting două tipuri de familie:

1. Familii în care rolurile conjugale sunt asumate corespunzător cerințelor și exigențelor normalității funcționale a cuplului. Acestea constituie pentru indivizii în cauză premise ale adaptării și integrării sociale, moduri de relaționare optimă cu mediul social larg, surse de satisfacții și condiții pentru performanțe profesionale și sociale.

2. Familii în care rolurile conjugale sunt realizate parțial și nesatisfăcător pe fondul unei stări de indiferență sau tensiuni. În aceste familii, relaționarea interpersonală este deficitară și disfuncțională antrenând și agravând conflicte, manifestări violente ale căror efecte se resimt în viața profesională și socială a partenerilor, în dezechilibre și lacune de socializare ale copiilor.

Autoritatea parentală este acea calitate a părinților de a impune un sistem de influențare educativă asupra copiilor lor.

Autoritatea parentală presupune pe de o parte, un ascendent asupra copiilor, putere de impunere și influențare și, pe de altă parte, consens și conformism din partea acestora, recunoașterea rolului educativ exercitat asupra lor, ascultare și acceptare. Dacă autoritatea parentală se exercită numai în direcția impunerii exagerate a voinței părintești fără a ține seama de particularitățile și psihologia copiilor, fără atragerea lor cognitiv-afectiv-volitivă în acest proces, ea se transformă în autoritarism.

Familia care își îndeplinește în mod corespunzător toate funcțiile sale este o familie normală. Familia carentată (dezorganizată) nu-și îndeplinește integral și corespunzător funcțiile (ne referim la întregul ansamblu al funcțiilor).

Deorece familia este prima instanță de socializare, care contribuie la integrarea socială a individului și însușirea de către acesta a rolurilor sociale ce urmează a fi îndeplinite în diferite situații, putem spune că nevoia unei familii complete, în deplinătatea exercitării funcțiilor sale recunoscute în societate, este esențială. Familiile dezorganizate nu-și mai pot îndeplini rolul care le revine în educația copiilor.

Climatul familial coerent, echilibrat, securizant satisface trebuințele de siguranță, dragoste, afirmare, trebuințele de apartenență și prestigiu. Anumite evenimente stresante, neînțelegeri, eșecuri, boli pun la încercare unitatea, echilibrul și armonia vieții de familie, dar resursele de coeziune, izvorâte din calitatea de fond a relațiilor interpersonale, permit depășirea situațiilor de impas, restabilirea unității, echilibrului și armoniei vieții de familie.

Considerând autoritatea părinților ca fiind o „temelie a autocontrolului de mai târziu” al copiilor, Osterrieth vede întregul câmp de relații părinți-copii ca fiind organizat în jurul unei axe care are la o extremă acceptarea afectivă, iar la cealaltă respingerea afectivă a copilului de către părinte, între cele două extreme atitudinile părintești înscriindu-se într-o ordine cantitativă și calitativă și implicând o infinitate de expresii și nuanțe. (apud Osterreith, 1973)

Ca o concluzie, trebuie făcută precizarea că, atunci când se examinează rolul familiei în socializarea și educarea copiilor, trebuie să se țină cont și de modul în care se percepe familia: ea este, în același timp, un grup uman, între ai cărui membri se creează raporturi care atribuie fiecăruia

rolul său în ansamblu, precum și un mediu unde se derulează primii ani de viață ai individului, un ansamblu mai mult sau mai puțin durabil de circumstanțe.

OBIECTIV ȘI IPOTEZA DE CERCETARE

„Măsurarea poate evidenția fenomene care reclamă atenție și studii suplimentare”
(Mitrofan, 2005: 18)

Demersul nostru investigativ are ca punct de plecare ipoteza generală și anume presupunerea că:

- cu cât are loc un proces de destructurare a familiei și pierdere a unora din funcționalitățile ei esențiale cu atât posibilitatea ca descendenții să aibă probleme școlare și tulburări de comportament (sau chiar comportament delincvent și predelincvent) este mai mare.

Obiectivul cercetării

O1 – relevarea relațiilor existente între tipul de problemă de socializare (aici se face referire la problemele apărute de la cele școlare la tulburare de comportament (devianță școlară) și caracteristici ale relaționării în familie, contextul familial, situația economică, specificului practicilor educative, structura de autoritate și putere.

Prezentarea loturilor de subiecți supuse cercetării

Obiectul cercetării l-au constituit cazurile de tineri care au prezentat probleme școlare (absenteism școlar, abandon școlar, rezultate școlare slabe) și /sau tulburari de comportament din câteva licee.

Pentru fiecare tânăr din eșantion a fost analizată familia din care provine din punct de vedere a structurii și funcțiilor acesteia. Informațiile cu privire la familia de proveniență au fost obținute prin interviuarea copiilor incluși în eșantion și a membrilor familiei acolo unde a fost posibil .

Vârsta subiecților

Vârsta tinerilor incluși în eșantion a fost cuprinsă între 14- 16 ani pentru un lot și 14- 17 ani pentru cel de-al doilea lot. Selecția subiecților este aleatoare din două licee diferite, din clasele IX - XII

Pentru întreg lotul de subiecți distribuția poate fi redată și tabelar astfel:

Tabelul 1: Distribuția lotului de subiecți din punct de vedere al mediei de vârstă

	Vârsta	Media de vârstă	Mediul de proveniență	
			Urban	Rural
Lot 1	14 - 16	15,94	67	33

Lot 2	14 - 17	16,56	63	37
--------------	---------	-------	----	----

În ceea ce privește genul subiecților incluși în eșantion, lotul de subiecți se prezintă astfel:

- structura lotului de subiecți din punct de vedere al genului

Tabel 2. Structura lotului de subiecți în funcție de genul subiecților

	Lot 1	Lot 2
Genul subiecților	Frecvențe	Frecvențe
	<i>%</i>	<i>%</i>
masculin	78	73
feminin	22	27
Total	100	100

Mediul de proveniență al subiecților

În ceea ce privește mediul de proveniență atât pentru lotul 1 cât și pentru cel de-al doilea eșantionul este format preponderent din subiecți proveniți din mediul urban.

PREZENTAREA METODEI ȘI TEHNICILOR DE CERCETARE FOLOSITE

În vederea investigării populației alese și a surprinderii importanței datelor rezultate am folosit metoda *Anchetei sociologice pe bază de interviu* și metoda *analizei documentelor*. Discuțiile s-au purtat pe baza unei *grile de interviu* ce cuprinde 15 teme referitoare la *tipul de problemă socială a tinerilor luați în studiu, câteva date de descriere a eșantionului utilizat precum și date despre familia de proveniență a acestora*.

Astfel, am încercat să evidențiem disfuncționalitățile apărute în problematica socializării copiilor, câteva din caracteristicile familiei (tipul de familie, context marital), situația demografico-economică a familiei, factorii de sanogeneză ai familiei, relațiile în cadrul familiei, atitudini ale părinților față de copii și școală, structura de autoritate și putere și problemele existente în cadrul familiei.

TESTAREA IPOTEZEI STATISTICE

IP Ipoteza presupune că dacă în familie există un climat de viață nefavorabil caracterizat prin asumarea necorespunzătoare a rolurilor conjugale, violență familială, relații reci, distante, ocazionale sau a unor relații puternic conflictuale între soți și între aceștia și copii tendința către apariția problemelor școlare și a tulburărilor de comportament la copii este mai mare.

Pentru a testa statistic relația dintre climatul familial și riscul de apariție al problemelor școlare și a tulburărilor de comportament la copii s-a recurs la elaborarea unui indicator al climatului familial, indicator în a cărui structură s-a inclus: situația relațiilor dintre soți – relații bune și relații problematice (conflictuale, reci, distante, dezinteresate); situația relațiilor dintre părinți și copii – relații bune și relații problematice (conflictuale, reci, distante, dezinteresate), atitudine apărăinților față de copii (pozitivă sau negativă), tipul atașamentului copilului față de părinți (atașament securizant sau atașament insecurizant); violența în familie (prezentă sau absentă) și diviziunea rolurilor în familie (asumare corespunzătoare sau necorespunzătoare). Astfel indicatorul are două variante: climat familial bun, neproblematic (cod 0) și climat familial problematic (cod 1).

Una dintre variabilele de descriere a climatului familial este și situația materială, dată de stabilitatea sau instabilitatea locului de muncă al părinților:

**Tabel de contingență nr.3.A. Repartiția lotului de subiecți
în funcție de locul de muncă al mamei și al tatălui pentru anul, lot 1**

Lot 1		loc de munca mama		Total
		loc de munca/ stabilitate a locului de munca	lipsa/instabilitate a locului de munca	
loc de munca tata	loc de munca/stabilitate a locului de munca	29	12	41
	lipsa/instabilitate a locului de munca	9	50	59
Total		38	62	100

**Tabel de contingență nr.3.B. Repartiția lotului desubiecți
în funcție de locul de muncă al mamei și al tatălui, lot 2**

Lot 2		loc de munca mama		Total
		loc de munca/stabilitate a locului de munca	lipsa/instabilitate a locului de munca	
loc de munca tata	loc de munca/stabilitate a locului de munca	4	7	11
	lipsa/instabilitate a locului de munca	7	82	89
Total		11	89	100

Funcția economică deține locul central în constelația celorlalte funcții pentru menținerea unei familii în coeziune. Ea se referă la asigurarea bazei materiale necesare satisfacerii trebuințelor de bază a tuturor membrilor familiei. Atâta timp cât familia reușește acest lucru, ea se poate centra

mai mult asupra realizării celorlalte funcții sau dacă acest lucru nu este realizat, se pune în pericol, însăși existența familiei ca instituție socială.

O altă variabilă utilizată în studiu este cea de relație și mai precis tipul de relație, dat de statutul marital:

Tabel. nr. 4. Structura cuplului conjugal al părinților intervievați, Lot 1

	Frecvența
casatoriti-relatie stabila	19
căsatoriți-rel. instabila (separare,infidelitate)	8
divortati	21
concubinaj	30
unul din parinti decedat	13
mama singura, tata necunoscut	8
deces la ambii parinti	1
Total	100

Tabel. nr. 5. Structura cuplului conjugal al părinților intervievați, Lot 2

	Frecvența
casatoriti-relatie stabila	26
căsatoriți-rel. instabila (separare, infidelitate)	1
divortati	3
concubinaj	29
unul din parinti decedat	10
mama singura, tata necunoscut	5
separare dupa concubinaj	5
mama concubinaj, tata necunoscut	21
Total	100

Afectivitatea reflectă sub forma unor trăiri subiective, modul de percepere personal al lumii, exprimat în exterior în comportamente ce au anumite conținuturi, durate și intensități. Raportul dintre dinamica evenimentelor motivationale sau a starilor proprii de necesitate si dinamica evenimentelor din plan obiectiv extern este dat de trăirea subiectivă a propriei vieți cu toate faptele implicate în aceasta. Acest raport poate genera activare și trăire emoțională: pozitivă (consonanta) si negativa (disonanta). Jaak Panksepp- propune, in 1982, modelul sintetic al celor patru mari sisteme motivațional-emoțive (după Aniței, note de curs):

Emotii	Stimuli	Reactii
Placere	stimuli apetitivi	satisfactie
Manie	frustrare, agresiune	lupta

Frica	durere, pericol de distrugere	fugă, imobilizare
Disperare	pierderea controlului social	vaiete, plânsete

Din studiul frecvențelor de apariție a comportamentului disfuncțional în școală se constată diferențe semnificative între cele două loturi studiate, rezultatul fiind că tulburările de comportament și problemele școlare se întâlnesc și la copiii proveniți din familii cu climat familial pozitiv și la cei proveniți din familii cu climat familial negativ, dar este semnificativ mai frecventă la copii proveniți din familii cu climat familial negativ. Mai mult dintre tinerii participanți la studiu se înregistrau câteva cazuri de delincvență juvenilă (trei cazuri). Astfel, poate fi acceptată ipoteza cercetării, și anume: dacă în familie există un climat de viață nefavorabil caracterizat prin asumarea necorespunzătoare a rolurilor conjugale, violență familială, relații reci, distante, ocazionale sau a unor relații puternic conflictuale între soți și între aceștia și copii tendința către apariția problemelor școlare și a tulburărilor de comportament la copii este mai mare.

Referitor la existența tulburărilor de comportament, prezența sau absența acestora nu a fost stabilită pe bază de testare psihologică ci prin observații directe și evaluare pe bază de interviu cu subiecți. Prezența tulburărilor de comportament se poate explica prin existența unui atașament insecurizant al copilului față de un părinte sau ambii părinți, relații conflictuale, reci sau distante între părinți și copii, precum și prezența violenței în cadrul familiei.

CONCLUZII

Conflictele datorate sărăciei, instabilității familiei sau socio economice, dar și lipsei de educație și de informație generează contexte de viață privată în care violența este un comportament tolerat, chiar acceptat, el fiind învățat de copii și reprodus ca modalitate frecventă și firească de comportament interpersonal. Violența a devenit o temă cu care se confruntă toate societățile, necesitând o luare de poziție la nivelul întregului corp social și dezvoltarea unor strategii de investigație, prevenire și control pentru că este la ora actuală un model de comunicare umană.

Copiii care cresc într-un mediu disfuncțional unde certurile, bătaia, teroarea, abuzul sexual, violul și uneori crima sunt parte a relației, nu reușesc să descopere sensul real al dragostei și intimității și astfel devin firești manifestările agresive ca fiind singurul mod în care aceștia știu relaționa.

În ceea ce privește disfuncționalitățile în plan social, dar mai ales comportamentele deviate putem aprecia că în general reacția socială este mai permisă în cazul acestora comparativ cu comportamentele delincvente. În cazul delincvenței intervine nevoia de justiție socială (manifestări care trebuie pedespite și pentru care există sancțiuni stipulate de lege). Față de comportamentele

deviante intervine reacția de compasiune socială asociată cu milă, bunăvoință, toleranță în ciuda disconfortului pe care unii îl resimt în prezența celor ce săvârșesc acte reprobabile în școală și mai apoi se înscriu în rândul cerșetorilor, prostituatelor, vagabonzilor. Un alt aspect care merită specificat este acela al rolului pe care societatea și-l asumă ca reglator al acestor comportamente în sensul că de cele mai multe ori într-o societate în tranziție cum este cea românească de atâția ani legea este eludată și pentru adulți și cu atât mai mult pentru adolescenți și puberi. Acest lucru nu se întâmplă neapărat pentru că legea nu este respectată, deși se poate constata și aceasta pe alocuri, dar mai ales datorită faptului că serviciile de primire a minorilor nu sunt suficient organizate și valorizate de societate, că asistența acordată pentru inserția sau reinserta socială nu sunt suficiente și cele ce sunt nu au suficienți oameni și suficiente fonduri pentru dezvoltarea continuă a lor, și un ultim aspect este acela al societății care nu îi primește cu brațele deschise pe cei ce « au călcat odată strâmb ». În cadrul comportamentelor disfuncționale, chiar delicvenționale cea mai mare frecvență de apariție o au furtul și violarea de domiciliu. Presupunerea avansată pentru a explica aceste date este că această categorie de delict este mai “vizibilă” prin efectele pe care le are asupra celorlalti și de asemenea cea mai ușor condamnabilă. Comparativ cu acestea spre exemplu vagabondajul are șanse mai mici să fie observat – în familiile studiate lipsa copilului de acasă nu ridică reale probleme și părinții nu sunt extrem de implicați în această problematică. (dacă copilul spune spre exemplu că lipsește pentru că merge la un prieten este crezut pur și simplu fără a i se verifica corectitudinea datelor spuse, sau până nu se întâmplă ceva mai grav părinții cred că fiul/fiica lor lipsesc de acasă pentru că sunt la prieteni, la un chef sau chiar în excursie cu școala). Dacă relația dintre școală și familie ar fi mai strânsă și părinții mai implicați această problemă ar fi poate depistată din timp și procentajul obținut în acest studiu ar arăta diferit.

BIBLIOGRAFIE

1. GHEBREA, G., *Regim social politic si viața privată. Familia si politica familială in Romania*, Bucuresti, 2000.
2. MITROFAN, I., MITROFAN, N., *Familia de la A la Z. Mic dicționar al vieții de familie*, Ed. Științifică, București, 1991.
3. OSTERRIETH, P., *Copilul și familia*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1973.
4. VINCENT, R., *Cunoașterea copilului*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1972.